Biserica evanghelică din Tărpiu, jud. Bistriţa Năsăud. Cercetări arheologice.

Gabriela RĂDULESCU

Cuvinte cheie: arhitectură gotică, biserică, fortificaţie, Transilvania
Keywords: Ghotic arhitecture, church, fortification, Transilvany

Cercetarea arheologică a bisericii evanghelice din Tărpiu a fost prilejuită de restaurarea în anii '90 a acestui monument de arhitectură gotică târzie din Transilvania de nord-est.

Investigaţiile arheologice întreprinse pe parcursul mai multor campanii de săpături au permis identificarea fazelor anterioare monumentului actual şi cunoaşterea pricipalelor etape ale activităţii constructive desfăşurate aici de-a lungul câtorva sute de ani. Biserica evanghelică din Tărpiu este un monument spectaculos pentru o biserică de sat. Probează prin anvergura ei un fenomem menţionat de literatura de specialitate: biserici de sat care se apropie de dimensiunile unor astfel de construcţii din mediul urban în perioada goticului târziu[1]. Primele sondaje arheologice, realizate în 1977, au început în momentul concretizării iniţiativei restaurării monumentului şi a intervenţiei de urgenţă care a salvat, pentru aproape un deceniu şi jumătate, clădirea aflată atunci într-o stare foarte gravă de conservare. Deşi în condiţiile date cercetările nu au fost de largă extindere, s-au putut obţine atunci o serie de informaţii privitoare la stratigrafia zonei cercetate şi s-a putut, de asemenea, formula ipoteza prezenţei cel puţin a unei faze anterioare monumentului actual[2]. Desfiinţarea Direcţiei Monumentelor Istorice a însemnat în acel moment abandonarea restaurării clădirii şi a investigaţiilor arheologice. Reluarea lucrărilor de restaurare în anii '90 a permis şi continuarea investigaţiilor arheologice.

Localitatea Tărpiu (germ.Treppen, ung. Sszásztörpeny)[3] se află în zona de colonizare germană din nord-estul Transilvaniei, la numai 12 km de Bistriţa. Sosirea coloniştilor saşi în această zonă a început probabil în secolului al XII-lea[4]. Administrativ aşezarea făcea parte în evul mediu din districtul Bistriţei[5]. Accesul relativ facil spre acest oraş, a influenţat cu certitudine dezvoltarea economică a aşezării precum şi aspectul ei edilitar, chiar în evul mediu. Geografic vorbind, aşezarea este plasată într-o zonă depresionară, o depresiune colinară de eroziune, încadrată de dealurile Prislopului, de dealurile Târgului (Cetăţii) spre Bistriţa, având însă o deschidere largă spre Culoarul Şieului[6].

Atestarea documentară a localităţii este relativ târzie, ea fiind menţionată pentru prima dată în *Registele de dijme papale* între anii 1332-1335 unde figurează în socotelile arhidiaconatelor Tylegd şi Dăbâca[7]. În aceste împrejurări e amintit preotul paroh Petrus din Tărpiu (de Cupinio)[8] care plătea la acea dată o sumă mare de bani, o marcă de argint după greutatea de la Alba.

1 Mândrescu 1999, p. 53; Popa 1970, p.320.

2 Manuscris, Arhiva DMASI, Bucureşti.

3 Suciu 1968, p. 183.

4 Nägler 1981, p.165 - 168

5 *Ibidem*, p. 280.

6 Benedek 2000, p. 28. (literatura de specialitate menţionează *depresiunea Dumitra* sau *depresiunea Dumitra – Tăure.*

7 *DIR*, seria C, *Transilvania, veacul XIV*, vol III, p. 134, 147,161,175, 193.

8 *DIR*, seria C, *Transilvania, veacul XIV*, vol III, p. 134.

Gabriela Rădulescu
Complexul Muzeal Judeţean Bistriţa-Năsăud
e-mail: rgabriela.2006@yahoo.com

http://cimec.ro / http://complexulmuzealbn.ro

Intensa activitate constructivă de la Tărpiu în evul mediu, puterea acestei comunităţi săseşti medievale aşa cum răzbate ea în documentele vremii sunt interesante pentru cunoaşterea habitatului din acele veacuri în nord-estul Transilvaniei. În apropiere de satele Tărpiu şi Dumitra sunt des menţionate de sursele documentare patru aşezări, azi dispărute. Nu se cunosc împrejurările în care aşezările menţionate au fost părăsite. Aceste sate au constituit obiectul unui îndelungat litigiu între localităţile Dumitra şi Tărpiu pe de o parte şi nobilii de Fattendorf, care le revendicau, pe de altă parte. Un document emis în 1243 menţionează pentru prima dată satele *Fatateleke, Bachunateleke* şi *Chegeteleke* aparţinătoare cetăţii Dăbâca („*terra castri nostri de Doboka*")[9]. El a dat însă naştere unor controverse: actul original nu s-a păstrat[10] dar, există diploma de reconfirmare a sa, datată 1344[11]. Formula de donaţie care se regăseşte în acest document pare neobişnuită; împrejurarea a generat de fapt controversa amintită dar, s-a făcut şi remarca îndreptăţită că, momentul emiterii documentului era după un eveniment excepţional, anume dezastrul provocat de marea invazie mongolă, ceea ce ar putea explica chiar nerespectarea uzanţelor[12]. Actul în discuţie a fost emis de regele Ungariei care dăruia aceste sate din domeniul cetăţii Dăbâca (*terra castri nostri...*)[13] comiţilor Theotonicus şi Herman. Cei doi beneficiari ai actului de donaţie regală vor primi astfel numele de nobili de Fata (*nobiles de Fatha*). Cetatea Dăbâca la râdu-i, atunci când în 1285[14] a fost arsă şi distrusă de tătari, era, prin danie regală, a banului Mikud, personaj ce deţinea întinse moşii în nord-estul Transilvaniei[15].

Toponime şi tradiţii orale păstrează memoria acestor aşezări medievale dispărute oferind totodată posibilitatea identificării lor în acest spaţiu, între Dealul Târgului de la nord de Bistriţa, spre malul stâng al Someşului Mare în apropierea satelor Dumitra, Cepari şi Tărpiu[16].

În veacul al XIV-lea un litigiu între comunităţile săseşti din zona Tărpiu - Dumitra Mare şi nobilii de Fattendorf este menţionat de sursele documentare care ne oferă dealtfel tabloul unui îndelungat conflict între părţile amintite care vor fi implicate decenii la rând în această dispută. Astfel, în 1344 voievodul Ladislau intervine în contextul în care conflictul se acutiza dispunând ca nobilii de Fatha să fie puşi în posesia satului Chegeteleke[17]. Două decenii mai târziu, în iunie 1366[18], localitatea Tărpiu e amintită în condiţiile în care regele Ludovic I de Anjou intervine la rândul său întărind hotărnicia dintre satul Dumitra şi moşia Thewkes, sat medieval dispărut şi el în acest ţinut[19]. În 1380 sate din apropierea Cepariului, Mintiul şi Şintereagul,de asemenea în conflict cu nobilii de Fata, solicită şi ei reluarea hotărnicirilor vechi[20]. Litigiul se dovedeşte greu de soluţionat: în acelaşi an locuitorii din Dumitra şi Tărpiu au şi ei un diferend cu acei nobili de Fata[21], conflictul continuă şi în veacul următor iar părţile ajung în repetate rânduri înaintea voievodului Transilvaniei şi a regelui Ungariei. În iulie 1412, voievodul Ştibor, face cunoscută amânarea judecării litigiului dintre comunităţile din Dumitra şi Tărpiu şi nobilii din Fata pentru ca aceştia din urmă să-şi poată prezenta actele lor[22], obiectul litigiului fiind legat de delimitarea hotarelor. Un act datat în 30 iulie 1414 sugerează însă că diferendul era atunci pe punctul a se încheia: regele Sigismund de Luxemburg comunică hotărârea sa în procesul dintre

9 Z.W. *Urkundenbuch*...1892 vol I, p. 70, doc. 79; Suciu 1968, vol II, p. 324; C. Suciu îl socoteşte ca fiind document suspect; vezi şi Marţian 1926, p. 15.

10 G.Fejer, *Codex diplomaticus Hungariae* IV/1, Budapesta, 1829, p.275, 522.

11 Suciu 1968, vol II, p. 324; *DIR*, seria C, *Transilvania, veacul XIV*, vol IV. 196, 198;

12 Pascu Rusu colab. 1968, p.155.

13 Suciu 1968, vol II, p. 324;

14 Cu prilejul aceleiaşi invazii a fost cumplit lovită şi Bistriţa.

15 Pascu Rusu colab. 1968, p.156.

16 Kádar, *Szoln-Dob. Mon.* II, p.135 şi 496; Iulian Marţian consemnează că pădurea situată la nord de Dumitra poartă numele de Fata Wald, dealul dinspre sud de acea pădure Fata Berg via din apropiere Fata Weingarten iar livada Fata Weise (Marţian 1926, p. 12-23.)

17 *Doc. Rom.* C, *veacul XIV*, vol. IV, 196, 198; ZW, *Urkundenbuch*..., vol II, doc. 601, p. 18.

18 *Doc. Rom.* C, *veacul XIV*, vol. XIII, doc. 87, p.156.

19 Documentul din 1344 precizează că aşezarea se află la un cot al râului Someş pe drumul ce ducea la Rodna.

20 ZW, *Urkundenbuch*..., vol II, doc 1119, p.513.

21 *Ibidem*, doc 1125, p.523.

22 Arhivele Naţionale Cluj-Napoca, Fond 44, *Primăria Oraşului Bistriţa* , seria I, catalog SARIAS 00024.

http://cimec.ro / http://complexulmuzealbn.ro

comunităţile din Tărpiu şi Dumitra pe de o parte şi nobilii din Fata, Bachna şi Chege[23]. Aceştia din urmă, neprezentându-şi actele până la data stabilită de voievod, au pierdut procesul; în consecinţă, actul dispune punerea celor două comunităţi în drepturile lor. În 1434 Fatha este menţonată ca *predium*[24].

Spre mijlocul veacului al XV-lea satul Tărpiu e amintit din nou de documentele vremii: în 1440[25], Elisabeta, regina Ungariei zălogeşte lui Gregoriu de Bethlen unele posesiuni din această zonă. În acelaşi an ea porunceşte locuitorilor din Tărpiu, Dumitra, şi Slătiniţa predarea veniturilor regale către acel Gregoriu de Bethlen[26].

Un an mai târziu, în 1441, autoritatea regală intervine din nou în legătură cu aşezările care constituiseră obiectul litigiului început cu un veac înainte, aşa cum s-a precizat deja. Regele porunceşte voievozilor ardeleni Nicolae de Ujlak şi Ioan de Hunedoara să-i apere pe saşii din Dumitra şi Tărpiu care erau atunci în posesia unor proprietăţi reclamate de câţiva nobili[27]. În anul următor, 1442, seria documentelor privitoare la acest diferend continuă: palatinul Laurenţiu Hedervari solicită, la rândul său, aceloraşi voievozi Ioan de Hunedoara şi Nicolae Ujlaki să protejeze proprietăţile Fata, Chege şi Bochonya aparţinând satelor Dumitra şi Tărpiu deoarece nobilii implicaţi nu s-au prezentat la proces[28]. Câteva luni mai târziu chiar regele Vadislav I cere voievozilor ardeleni Ioan de Hunedoara şi Nicolae Ujlaki să ia o hotărâre definitivă privind diferendul dintre comunităţile Dumitra şi Tărpiu şi acei nobili pentru proprietăţile menţionate[29]. La scurtă vreme, în 1443, saşilor din Dumitra şi Tărpiu le sunt întărite mai multe documente cu privire la drepturile lor asupra amintitelor Fatha, Chege şi Bachna[30] pe care le primesc în condiţiile în care nobilii de Fahta s-au stins fără urmaşi. Conventul din Cluj Mănăştur transcrie la rândul său acte cu privire la drepturile aceloraşi locuitori din Dumitra şi Tărpiu asupra proprietăţilor în discuţie, confirmându-le în octombrie în 1446[31]. Curând însă apar elemente noi în acest diferend: în martie 1448, Conventul din Cluj Mănăştur comunică voievozilor Marcu, Gheorghe şi Nicolae că în urma unei anchete s-a constatat că moşiile Chege, Bachna, Fatha şi Thewkes au fost de fapt moştenite de nobilii amintiţi în linie feminină[32]. Protestul locuitorilor din Dumitra şi Tărpiu este prompt[33] dar, în cele din urmă, în iulie 1448, vicevoievozii hotărăsc în litigiul dintre saşii din localităţile amintite şi nobilii din Sângeorz în favoarea acestor nobili[34]. Epilogul conflictului este însă semnificativ: o serie de documente emise în mai 1449 confirmă faptul că locuitorii din Dumitra şi Tărpiu au cumpărat de la nobilii din Sângeorz proprietăţile pierdute (Fatha, Bachna, Chege şi Thewkes) plătind 2000 de guldeni, punând astfel capăt unor dispute care au durat mai mult de un veac.

Pentru Bistriţa medievală – centru al districtului săsesc – a doua jumătate a secolului al XV-lea şi primele decenii ale veacului următor, sunt o perioadă de înflorire, de creştere a comerţului, a activităţilor lucrative sau de meşteşug şi nu în ultimul rând a unor importante realizări edilitare. Seria de biserici gotice târzii în nord-estul Transilvaniei (biserica evanghelică din Tărpiu face parte din această salbă de monumente) stau mărturie gustului comanditarilor, spiritului vremii şi puterii comunităţilor medievale de aici.

Bisericile gotice târzii din zonă reflectă realitatea unei vieţi economice prospere care va avea ca expresie concretă în plan artistic aceste edificii uneori spectaculoase, aşa cum este chiar cazul bisericii din Tărpiu.

---

23 Arhivele Naţionale Cluj-Napoca, Fond 44, seria I, *Primăria Oraşului Bistriţa*, catalog SARIAS, 00037.

24 C. Suciu, Dicţionar istoric al localităţilor din Transilvania, 1968, vol II, p. 325.

25 ZW. *Urkundenbuch...*,, vol V, Doc. 2368. (Regina Elisabeta zălogeste lui Gregorius, fiul lui Ioan de Bethlen, ca răsplată pentru 2000 de ducaţi de aur datoraţi de regii Sigismund şi Albert, sub condiţia achitării împrumutului, proprietăţile "*Demetery, Tewrpen et Penthek vocatas, in comitatu de Doboka existentibus et ad civitatem Bestricze spectantes simulcum omnibus utilitatibus et pertinentiis ac censibus consuetis*").

26 ZW. *Urkundenbuch...*, vol. V, Doc. 2370. Regina Elisabeta cere Conventului de la Cluj Mănăştur să dea drept de folosinţă lui Gregorius BETHLEN pentru proprietăţile zălogite Dumitra, Tărpiu şi Slătiniţa; ZW *Urkundenbuch...*,, vol. V, doc. 2373.

27 ZW *Urkundenbuch...*, vol. V, 2421.

28 *Ibidem*, doc. 2432

29 *Ibidem*, doc.2443.

30 *Ibidem*, doc. 2448.

31 *Ibidem*, doc. 2554.

32 *Ibidem*, doc. 2640.

33 *Ibidem*, doc. 2641.

34 *Ibidem*, doc. 2651.

http://cimec.ro / http://complexulmuzealbn.ro

Literatura de specialitate încadrează biserica din Tărpiu, pe baza caracteristicilor de stil, în seria celor construite în acest spaţiu în anii 1480-1526[35]. Elemente Renaştere dobândite ulterior au întregit benefic personalitatea şi aspectul acestui monument[36].

Informaţiile documentare privitoare la biserica din Tărpiu sunt puţine dar, deşi ele nu vorbesc despre edificiul ei propriu-zis, la Tărpiu, plebani ai unei biserici parohiale sunt menţionaţi în secolul al XIV-lea, în registerele de dijme papale[37] din 1332 şi în deceniile următoare. Astfel, în 1343 e amintit *Blasius plebanus de villa Therpen*[38], iar la începutul secolului următor, în 1407, este pomenit *Gerlahus "de Tripinio et plebanus de Monyoros ecclesiarum rectores"*[39]. În 1500 este din nou menţionat unul dintre plebani: Thomas Erchet *plebanus in Therpen*, iar în 1530 când exista deja actualul monument este menţionată biserica: "*Intelleximus...quomodo ecclesia vestra Treppen plebano indigeret ... hortamur vos, ut plebaniam ipsius ecclesie honorabilii Ioanii Klein...conferatis*"[40].

Biserica are dimensiuni impresionante pentru o biserică de sat: 12,5 x 32,5 m. Ca plan biserica din Tărpiu (pl.1, fig.1) face parte din categoria bisericilor sală cu o incintă perimetrală care cuprindea în traseul său un turn, la fel ca şi biserica evanghelică din Lechinţa[41]. Construcţia, realizată din piatră, e alcătuită dintr-o navă şi un cor decroşat, poligonal. Faţadele bisericii sunt articulate logic cu contraforturi în corelaţie cu elementele de structură şi de sprijin ale bolţilor. Biserica este luminată de cinci ferestre bipartite de factură gotică, două dintre ele se află pe peretele sudic al navei, celelalte trei în altar. Sunt ferestre înalte , îngrijit lucrate, cu menouri zvelte, fiind decorate cu muluri flamboaiante şi polilobe (pl.1, fig.6)[42]. Cea de-a şasea fereastră, pe faţada de vest, luminează tribuna. Este mai scundă, tripartită, decorată în aceeaşi manieră gotică, cu muluri flamboaiante şi polilobe (pl.1, fig.3). În axul faţadei de vest se remarcă o fereastră circulară ce luminează podul.

Nava[43] constă din două travee cu bolţi stelate susţinute de pilaştri cu semicoloane şi console, pilaştrii dispuşi pe mijlocul pereţilor navei, la nord şi la sud, pentru susţinerea arcului divizor şi a bolţii. Sistemul de boltire al navei structurează aşadar două travee. În partea vestică a navei se afă tribuna, susţinută de trei arcade frânte sprijinite de trei stâlpi octogonali cu soclul asemănător pilaştrilor laterali. Parapetul acesteia este decorat cu panouri pătrate care încadrează muluri circulare oarbe, din piatră. Cele trei travee de sub tribună au la rândul lor bolţi stelate[44]. Accesul spre tribună este asigurat de scara spiralată aflată în colţul sud-vestic al navei.

Pe faţada vestică se remarcă un portal în arc frânt cu profilurile întoarse în unghi drept spre golul uşii, cu o cheie de boltă în formă de scut heraldic. Pe exterior portalul este încoronat cu un arc în acoladă ce se continuă în partea inferioară într-un decor vegetal, un vrej stilizat[45] (pl.1, fig.4). Literatura de specialitate menţionează acest portal pentru soluţiile diferite de maniera goticului târziu, ca noutăţi legate de trecerea la Renaştere[46]. Motivul ramurii stilizate apare şi la baza coloanei arcului de triumf iar cel al arcului în acoladă e reluat la tabernacol[47]. În afara acestui portal initial pe laturile de nord şi de sud ale navei au mai fost practicate două portaluri aproape identice, dreptunghiulare, cu profilurile de asemenea întoarse spre golul uşii şi încoronate de sprâncene de cornişă, realizate în manieră renascentistă (pl.1, fig.7)[48], datate în al doilea sfert al secolului al XVI-lea[49].

---

35 Popa 1970, p. 329 şi urm.

36 Mândrescu 1999, p. 53 şi urm..

37 *DIR*, seria C, *veacul XIV*, vol. III, p. 134. (parohul din Tărpiu plătea în 1332 o marcă după greutatea de la Alba Iulia).

38 Entz 1996 , p.449.

39 *Ibidem.*

40 *Ibidem.*

41 Popa 1970, p.309; Fabini 2009, p. 237-242.

42 *Ibidem*, p. 316.

43 Analiza de stil la Popa 1970, p. 315.

44 *Ibidem.*

45 *Ibidem.*

46 Mândrescu 1999, p. 53.

47 Mândrescu 1999, p. 53-55.

48 *Ibidem*, p. 55-56. ptr. diferenţele de profilatură la cele două portaluri Mândrescu 1999, p. 55.

49 *Ibidem*, p. 56.

http://cimec.ro / http://complexulmuzealbn.ro

Corul este acoperit cu bolţi în cruce pe ogive unite în chei de boltă decorate cu scuturi heraldice[50]. Corul are pe latura de nord adosată o sacristie iar pe cea sudică un turn de scară. Portalul în arc frânt al sacristiei are o profilare simplă.

Pe peretele nordic al corului se remarcă un tabercacol[51]dreptunghiular flancat de colonete cu bazele spiralate. Compoziţia e întregită de un arc frânt în acoladă continuându-se într-un fleuron. Un relief reprezentându-l pe Iisus se regăseşte în lunetă („Iisus arătându-şi rănile" - Vir dolorum)[52]. Sub figura lui Crist e săpat în piatră anul 1504. Arcul triumfal are deschiderea în arc frânt ce se încheie într-o cheie decorată cu un scut acum gol, simetric arcuit[53].

Turnul de poartă şi clopotniţă se ridică pe latura dinspre nord a zidului de incintă. Intrarea carosabilă sub turn era protejată de o hersă. Se remarcă gurile de tragere în formă de cheie precum şi uşa în arc frânt care asigura accesul spre drumul de strajă[54].

În cursul lucrărilor de restaurare au fost identificate şi urme de pictură pe latura nordică a navei, în cor şi pe faţa sud-estică a arcului triumfal. Fragmente de pictură murală sunt vizibile şi în cor.

Biserica din Tărpiu este un monument din perioada de tranziţie de la gotic la Renaştere care se remarcă prin anvergură, prin calitatea detaliilor arhitecturale, sculpturale şi picturale. Soluţiile şi maniera în care ele au fost puse în operă, calitatea execuţiei, bogăţia şi eleganţa decorului, vorbesc despre gustul estetic şi puterea comanditarului.

Investigaţiile întreprinse în interiorul bisericii au urmărit identificarea fazelor anterioare monumentului actual, stabilirea nivelelor de călcare precum şi a stratigrafiei sitului arheologic din acest spaţiu. Cercetarea a fost în măsură să ofere cu acest prilej informaţii utile proiectului de restaurare al monumentului. Secţiunile şi casetele practicate în interiorul monumentului au oferit informaţii importante privitoare la stratigrafia din acest spaţiu şi la evoluţia activităţii constructive de aici. Au putut fi astfel identificate faze anterioare monumentului actual, fundaţii mai vechi descoperite *in situ* care aparţin unor construcţii mai vechi.

Fundaţiile identificate în cor probează faptul că într-o primă fază o biserică având un cor încheiat semicircular, cu o absidă (pl.2, fig.2) şi o travee rectangulară uşor decroşată. Este etapa de început a activităţii constructive de aici. Fundaţiile absidei primului cor sunt tăiate spre nord şi spre sud de fundaţiile unui cor rectangular (pl.3, fig.3; pl.2, fig.4). Planul primei biserici care a funcţionat pe locul monumentului actual nu s-a putut contura în întregime, singurele ei vestigii fiind fundaţiile corului amintit. Ele s-au conservat în întregime doar pe latura estică (fundaţiile absidei, o zidărie semicirculară (pl.2, fig.2). Lipsa materialului arheologic face imposibilă o datare mai precisă a acestui prim monument. Identificarea corului şi absidei amintire a permis formularea ipotezei că primul edificiu ecleziastic care a funcţionat aici a fost o biserică sală, un monument care exista probabil la sfârşitul secolului al XIII-lea. Arhitectura ecleziastică de zid în acea perioadă în mediul aşezărilor rurale transilvănene îndreptăţeşte această presupunere cu atât mai mult cu cât, construcţii romanice sau aparţinând goticului timpuriu, monumente care reţin încă elemente caracteristice acestor stiluri sunt o prezenţă obişnuită şi în Transilvania de nord-est.

Spre sfârşitul secolului al XIV-lea într-un interval cuprins între anii 1372–1421 această primă biserică a fost transformată şi mărită: s-a construit un cor rectangular cu contraforturi având pe latura nordică o sacristie. În această a doua fază a funcţionat aici un cor rectangular structurat în două travee. *A doua etapă în evoluţia activităţii constructive la biserica evanghelică din Tărpiu* este documentată aşadar de fundaţiile corului rectangular amintit, fundaţii care în parte s-au conservat *in situ* (pl.2 fig 5; pl.2 fig.4; pl.3 fig.4). Latura dinspre sud a acestui cor rectangular este adosată fundaţiei laturii sudice a corului actual, iar cea dinspre nord este parţial tăiată de fundaţiile corului actual. Spre est el înscrie absida primei biserici. Mai mult, a fost identificat şi un fragment al mesei de altar corespunzătoare acestei a doua faze, dintr-o zidărie din piatră spartă legată cu mortar, care suprapune o mică porţiune a fundaţiei absidei primei biserici. Situaţa stratigrafică permite atribuirea acestei zidării fazei a II-a (pl.4, fig.1). Ca structură putem presupune că acest cor era boltit, formând două travee. Ipoteza se întemeiază pe faptul că au fost descoperite, în colţul de sud-est al corului şi în zona

50 Popa 1970, p. 314.

51 Popa 1970 *Tabernacole...* p.68; Mândrescu 1999, p. 68.

52 Popa 1970, p. 314.

53 *Ibidem*.

54 Fabini 2009, p. 238.

http://cimec.ro / http://complexulmuzealbn.ro

mediană a laturilor de nord şi de sud ale acestuia, pietre care au îndeplinit probabil rolul unor baze de coloane (pl 4, fig 5; pl.4, fig.6; pl.3, fig.2; pl.3 fig.5;).

Secţiunea în ax practicată în cor clarifică stratigrafia de aici şi relaţia cronologică între absida primei construcţii, fragmentul de masă altar aparţinând etapei a doua, reprezentată de corul rectangular, fundaţia zidului de est al acestuia şi, în sfârşit, masa altar corespunzătoare corului actual (pl.11, fig.1). Se remarcă bulversarea nivelului medieval datorat înmormântărilor succesive practicate în acest spaţiu. Fundaţia semicirculară este înscrisă spre est de corul rectangular. Fundaţiile acestuia din urmă taie însă spre nord şi sud zidăriile aparţinând primei construcţii.

Deasupra fundaţiei absidei bisericii care reprezintă prima fază în activitatea constructivă la biserica din Tărpiu a fost identificată o depunere de pământ negru intens, cu o grosime medie de 0,20-0,25 m. Depunere menţionată este la rândul ei suprapusă de o succesiune de straturi corespunzând unor etape de constructii ulterioare, reparatii etc. Primul dintre acestea, având baza la – 0,80 m. sub nivelul de călcare de la 1904, şi o grosime de 0,30 m., conţine nisip, urme intense de mortar, fragmente de piatră spartă şi cărămidă; orizontul în discuţie reprezintă probabil nivelul de construcţie al fazei a doua, o biserică de dimensiuni mai mari şi cor rectangular.

În ceea ce priveşte încadrarea cronologică a celei de-a doua faze constructive o monedă emisă la Ragusa după 1372[55] (pl.8, fig.2) descoperită în stratul subţire de mortar de pe piatra aflată în zona mediană a laturii sudice a corului rectangular oferă un termen *post quem*. Nivelul de călcare în acest al doilea cor, identificat la rândul său e reprezentat de două fragmente de pavaj din cărămidă, adosate laturilor de nord şi de sud ale fundaţiilor acestuia. Acest nivel de călcare reprezintă cota de la care începea elevaţia celui de-al doilea cor (pl.4, fig.4).

În sacristia actuală au fost surprinse fundaţiile laturilor de nord şi de est ale sacristiei corespunzând celei de-a doua faze (pl.6; pl.6, fig.1).

Într-o a treia fază, cea reprezentată de monumentul actual s-a realizat un cor mai mare, pentagonal, încheiat în trei laturi. Latura sudică a noului cor este adosată laturii de sud a corului vechi, rectangular. Zidul dinspre sud al corului actual taie şi suprapune la rândul său, în parte, fundaţia sudică a corului vechi. Latura dinspre sud a sacristiei actuale este adosată laturii de sud a vechii sacristii (pl.7, fig.1). Corul actual are latura de nord şi de sud adosate la zidării transversale mai vechi. În colţul de nord-vest al navei actuale s-a putut constata, în zona de îmbinare a navei cu corul actual că, latura de nord a navei este adosată laturii de vest a sacristiei vechi.

În navă au fost identificate urme ale fundaţiilor anterioare. În două dintre secţiuni, perpendiculare pe laturile de nord şi sud ale actualei nave au fost remarcate amprenta şanţului de demantelare ale pereţilor. Zidul de vest al acestei nave nu a putut fi identificat el aflându-se probabil, în zona stâlpilor care susţin tribuna actuală. Fundaţiile sunt adosate pereţilor navei actuale, nivelul de călcare îl indică un fragment al unui paviment de cărămidă.

Secţiunea practicată în axul bisericii a pus în evidenţă o stratigrafie deranjată de numeroase înmormântări successive, atât în cor cât şi în navă păstrând fragmente de oase umane şi de coşciuge antrenate în strat, şi doar în foarte rare cazuri în poziţie anatomică. În cele câteva situaţii în care s-au găsit schelete nederanjate lipsa materialului arheologic face imposibilă datarea.

Cercetările întreprinse în exteriorul bisericii au condus la obţinerea unor informatii privitoare la stratigrafia locului, la sistemul de fortificare al bisericii şi la etapele mai vechi ale sistemului de fortificare.

Pe suprafaţa delimitată de zidul de incintă, în jurul bisericii, sub nivelul solului vegetal şi al depunerilor târzii a fost identificat în toate secţiunile practicate nivelul medieval. Acest orizont, cu o grosime medie de 0,45 - 0,60 m, este reprezentat de un strat de pământ brun închis, afânat, conţinând multe fragmente de oase umane, urme de mortar, piatră spartă şi sporadic piatră de râu. Peste tot în acest spatiu nivelul medieval pune în evidenţă prezenţa înmormântărilor succesive, în exteriorul monumentului, într-un spaţiu restrâns, pe parcursul a câtorva sute de ani. Morminte nederanjate, schelete în poziţie anatomică nu s-au putut identifica decât în rare cazuri, fără însă a putea fi datate cu material arheologic. Frecvent însă, gropi de morminte deranjate se adâncesc uşor în lut. Un cimitir în jurul bisericilor mai vechi la Tărpiu a funcţionat prin urmare pe platou, probabil chiar de la începutul activitaţii constructive de aici. Acest lucru este sugerat de constatarea că, fundaţii ale monumentului actual şi pe alocuri cele ale zidului de incintă taie gropi de morminte. Secţiunile practicate în exteriorul monumentului au permis stabilirea conturului zidului de incinta: urmând caracteristicile terenului, acesta are o formă relativ

55 Pap 2002 p. 163.

http://cimec.ro / http://complexulmuzealbn.ro

ovală, apropiindu-se mult de colţul de sud-vest al actualei biserici. Investigaţiile din zona turnului, aflat pe latura nordică a incintei, au dus de asemene la identificarea unor substrucţii mai vechi din sistemului de fortificaţii (pl.10, fig.2). O construcţie de plan rectangular sprijinită cu contraforţi, tăiată de colţul de sud-est al turnului actulal; latura nordică este tăiată de zidul de incintă. Dimensiunile acestei clădiri au putut fi stabilite, una dintre laturi având 7 m iar cealaltă aproximativ 4 m cu latura lungă est-vest. În colţul ei sud-estic a fost identificat un contrafort. Fundaţiile acestei construcţii taie şi suprapun la rândul lor gropi de morminte deranjate, aşa cum bine ilustrează profilul estic al uneia dintre secţiuni. Pe suprafaţa delimitată de fundaţiile acestei construcţii se afla un strat compact alcătuit din fragmente de oase umane. El acoperă în parte şi fundaţiile construcţiei în discuţie, ceea ce argumenteaza faptul că demantelarea acesteia s-a produs la o dată anterioară depunerii stratului amintit (pl.8, fig.1). Printre fragmentele de oase umane ce a fost descoperit, în apropierea turnului, un mic „tezaur monetar" constând din 14 monede de argint, cu emisiuni din ultimele decenii ale secolului al XV-lea, de la Matia Corvinul şi din primele decenii ale secolului al XVI-lea, ultima fiind o emisiune din 1538[56]. Aşadar, momentul demantelării clădirii în discuţie este anterior acestei date. Destinaţia acestei construcţii este greu de precizat dar ea îşi încetase existenţa în momentul cînd a fost ridicată incinta care, aşa cum s-a văzut, o taie pe latura de nord. Mai mult, în primele decenii ale secolului al XVI-lea fundaţiile ei sunt acoperite de stratul de oase amintit, datat cu monedă, aşa cum s-a precizat deja. Este desigur posibil ca ea să fi îndeplinit un rol important în sistemul de fortificaţii. Chiar un turn mai vechi. Dacă anul 1504 înscris pe tabernacolul gotic târziu sugerează momentul terminării construcţiei actualului cor, amintitele monede recuperate în spaţiul din apropierea turnului actual sugerează continuarea şantierului la Tărpiu cel puţin până în 1538.

În ceea ce priveşte turnul actual se considera prin tradiţie că la ridicarea lui a lucrat şi unul dintre meşterii care au construit turnul bisericii evangelice din Bistriţa. Această opinie era consemnată de Friedrich Schuller în 1904. Turnul aflat pe latura nordică a incintei, parte a sistemului de fortificaţii la Tărpiu are un loc special în acest ansamblu.

Informaţii interesante cu privire la etapele mai vechi ale sistemului de fortificaţii şi la activitatea constructivă din zona turnului actual au fost date de secţiunea care a permis investigarea spaţiului de sub bolta intrării acestuia (pl.11 fig.2). Ea a urmărit stratigrafia pornind de la portalul sudic al actualei nave spre accesul carosabil al turnului şi spre exteriorul spaţiului delimitat de incintă. Au fost înregistrate în acest context atât nivelul medieval deranjat ca peste tot de înmormântări succesive cât şi o depunere de moloz cu fragmente de cărămidă, mortar, piatră spartă, aflată sub nivelul solului vegetal corespunzând probabil lucrărilor de refacere de după incendiul de la începutul secolului al XIX-lea. Urmele acestui incendiu au putut fi sesizate şi stratigrafic în spaţiul de sub bolta intrării carosabile a turnului (pl.11 fig.2). Stratul de arsură aflat aici sub o nivelare cu lut i se datoraeză probabil.

În zona dinspre nord a suprafeţei dezvelite sub bolta intrării carosabile a fost identificat un şanţ de demantelare al unei fundaţii anterioare, şanţ pus în evidenţă de lutul verzui, purtat, afânat, conţinând fragmente de piatră spartă (pl.5 fig.4). Şanţul de demantelare coboară în pantă accentuată spre o fundaţie a cărei bază s-a păstrat *in situ*. Ea a fost identificată la adâncimea de - 3,30 m de la nivelul actual de călcare formată din piatră de mari dimensiuni, spartă, legată cu mortar hidrauluic având pe direcţia est-vest încastraţi doi tiranţi de lemn (pl.5, fig2.). Lăţimea acestei fundaţii era de aproape 1,50 m. Această fundaţie a aparţinut unei etape anterioare turnului actual, făcând parte dintr-un probabil turn de poartă mai vechi al cărui plan complet nu s-a putut stabili fiind suprapus de construcţia actuală.

Pe latura de nord a gangului carosabil, sub nivelul de călcare de sub turn, apare un zid de sprijin construit din blocuri de mari dimensiuni, legată cu mortar hidraulic, dispusă în formă de "U", pentru a opri scurgerile de material de pe pantă în vederea amenajării scărilor de acces înspre biserică.

În concluzie, incinta a avut pe latura de nord un turn mai vechi şi o curtină ridicată probabil în a doua jumătate a secolului al XIV-lea şi destinată să apere biserica. Ulterior, în primele decenii ale sec.al XVI-lea a fost construit actualul turn care are la parter un acces carosabil boltit semicilindric. Prezenţa clădirii identificate în acest spaţiu, fundaţiile unui alt turn şi cezurile care pot fi observate pe ambele flancuri ale turnului actual care nu este ţesut cu zidul de incintă vorbesc despre etape mai vechi ale sistemului de fortificaţii. Se remarcă în acest context şi faptul că podul mai păstrează guri de tragere, astăzi înzidite.

Cercetările arheologice la biserica evanghelică din Tărpiu au dovedit o intensă activitate constructivă pe parcursul a mai multor veacuri de-a lungul evului mediu în acest spaţiu. Au putut fi identificate fazele

56 Pap 2002 p. 163.

http://cimec.ro / http://complexulmuzealbn.ro

anterioare monumentului actual precum şi etape mai vechi ale sistemului de fortificaţii. Puterea acestei comunităţi aflată în cea mai importantă zonă de colonizare germană din nord estul Transilvaniei, gustul şi pregătirea comanditarilor sunt ilustrate cu prisosinţă şi de repetatele intervenţii de anvergură care au avut ca obiect biserica şi sistemul de fortificaţii din jurul ei.

Bibliografie

DIR, seria C,	*Documente privind istoria României, seria C, Transilvania.*
Benedek 2000	Benedek József, *Organizarea spaţiului rural în zona de influenţă apropiată a oraşului Bistriţa*, Cluj-Napoca, 2000.
Marţian 1926	Iulian Marţian, *Fata, tradiţie şi istorie*, , în *Arhiva Someşană*, anul 1926, nr. 4 .
Fabini 2009	HermannFabini, Universul cetăţilor bisericeşti din Transilvania, Sibiu, 2009, 278 p.
Entz 1996	Entz Géza, *Érdély épitészete a 14-16 szazadban, Cluj*, 1996.
Gottschik-Kelp,	Johann Gottschik, Gerhart Kelp, *Treppener Heimatbuch.*
Mândrescu 1999	GheorgheMândrescu, *Arhitectura în stil Renaştere la Bistriţa*, Cluj-Napoca, 1999.
Nägler 1981	Thomas Nägler, *Aşezarea saşilor în Transilvania, Bucureşti*, 1981.
Pap 2002	Francisc Pap, *Repertoriu numismatic al Transilvaniei şi Banatului secolele 11-20. Despre circulaţia monetară în Transilvania şi Banat secolele 11-20*, Cluj-Napoca, 2002.
Popa 1970	Corina Popa, *Biserici gotice târzii din jurul Bistriţei*, în *Pagini de veche artă românească*, I, Bucureşti, 1970.
Popa, 1981	Corina Popa, *Biserici sală gotice din zona Bistriţei*, în *Pagini de veche artă românească*, IV, Bucureşti, 1981.
Popa 1970	Corina Popa, *Tabernacole gotice târzii din zona Bistriţei*, în *BMI*, I, 1970.
Roth 1905	V. Roth, Geschichte der deutschen Baukunst in Siebenbürgen (Studien zur deutschen Kunstgeschichte, Strassburg, 1905.
Z.W, *Urkundenbuch...*	P. Zimmermann - C. Werner - G. Müller - G. Gündisch, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, vol I, Sibiu, 1892 şi urm.
Suciu 1968	Suciu Coriolan, *Dicţionarul istoric al localităţilor din Transilvania*, vol.I şi II.
Schuller, 1904	Friedrich Schuller, *Aus Gegenwart und Vergangenheit der Gemeinde Treppen*, Bistritz 1904.

Tărpiu Evangelical Church, Bistriţa Năsăud County. Archaeological Research (Abstract)

The archaeological investigation of the Evangelical church from Tărpiu, Bistriţa Năsăud County was performed in the framework of the restoration project focused on this later Gothic monument from north-east Transylvania, a spectacular village church in the region. Archaeological excavations evidenced pre-existing frameworks for the current monument and allowed the identification of the main construction stages.

In 1977, the first archaeological probing was related to the begining of the initiative concerning the monument's restoration and the emergency intervention that had saved, for more than 15 years, the building - then facing severe deterioration. Even if, under the given circumstances, the research work was limited, several pieces of information on the region's stratigraphy were retrieved, and the hypothesis of pre-existing construction stages could be stated. When the Historical Monuments Direction has been dissolved, the restoration work and the archaeological investigations to this building were also stopped. Finally, when the restoration works were resumed in the '90es, the systematic research of the Evangelical church from Tărpiu could be performed.

Tărpiu (Germ.Treppen, Hung. Sszásztörpeny) locality is emplaced in north-eastern Transylvanian area that was colonised by Germans; it is located at only 12 km away from Bistriţa municipality. The arrival of the German colonists in this area probably took place at the end of XIIth – beginning of XIIIth centuries. Administratively, during the Middle Ages, this locality was part of Bistriţa District. Undoubtedly, the proximity of this town has positively influenced the economic, as well as the urbanistic development of the locality.

Geomorphologically, Tărpiu belongs to the Valea Rosua Depression, which is outlined by Bistriţa Hills.

The locality was mentioned in historical documents relatively late; the first mention is to be found in the *Registele de dijme papale (*Eng. *Pope's Tax Records)* emitted between 1332–1335, where it is mentioned under

http://cimec.ro / http://complexulmuzealbn.ro

the accounts of the Tylegd and DĂBÂCA archidioceses. Under these circumstances, the name of the vicar Petrus from Tărpiu (de Cupinio) is indicated, who in those times was contributing with a large amount, i.e. a mark according to the Alba weight standard. It is remarkable that the amounts contributed by Tărpiu vicariate are close to the total sum contributed by the plebeians from Bistriţa.

According to its blueprint, the monument in Tărpiu can be assigned to the group of hall-type churches lacking the western tower. It was constituted as a fortified church with an inner yard proper that included a tower, similarly to the Evangelic church from Lechinţa. The inner wall, reinforced during the Middle Ages with the gate tower along the northern side, is still standing, in part, as well as the gate tower.

For a rural community, the stone-built construction is impressive as sizes are concerned; it consists of a nave and a polygonal sanctuary (with two bays, one rectangular and one polygonal ending in three sides). The chancel consists of two bays, one rectangular and one polygonal, ending in three sides. The bays are cross, pointed-arched, the arches intersecting in keystones decorated with shields. The choir vault are supported by conical or polygonal consoles, richly articulated by a succession of profiles. Along its northern side, the chancel is connected to a vestry, while on its northern side to a staircase tower. The broken arch-shaped portal of the vestry shows a simple profile. Along the northern side of the quire a Gothic tabernacle with rectangular opening is present, framed by two thin columns and a crowning consisting of a brace arch decorated with leaves. Tabernacle is decorated with a relief representing Christ. Beneath the figure of Christ, on the lintel an engraving reads the year 1504. It is a late Gothic tabernacle.

The nave consists of two bays with stellate vaults supported by overlapping semicolumnar pilasters, by brackets decorated with standing lions – in the corners facing the triumphal arch, and respectively, in the south-western corned with a relatively flat antiquated, phytomorphous human mask. As in the case of the portal of the tower from the fortified courtyard, the brackets with lions were intended to guard the entrance towards the quire, and respectively to the churches' cemetery. The separating arches are supported by pilasters finalized by semicolumns ending with capitals outlined by talons located in-between the listels. The vault system of the nave outlines two bays. The separation is achieved through the two pilasters located at the middle of the northern and southern walls in order to support the vault. A special place in the architecture of the nave is represented by the pulpit. Its emplacement should mark the end of the construction stage.

Light enters the church through five Gothic-type bipartite windows located on the southern side – two in the nave and three in the chancel. These are high windows, worked in detail, with slender mullions; the upper part is decorated with flamboyant and polylobed moldings . The sixth window, still realized in Gothic style, is located on the western façade and it provides light to the rostrum. As compared to the previous ones, it is shorter and tripartite, but the decoration is similar, with flamboyant moldings .

Along the western façade, a portal in broken arch with reverse profiles towards the doors' interior is noticeable; it is decorated with a keystone showing a heraldic coat of arms. On its external side, the portal is framed by a curly arc that continues in the lower part with a vegetal decoration represented by a simplified creeping stem. On the top of the portal, a short tripartite window showing late Gothic moldings was inserted in order to illuminate the rostrum.

On the south facade is a Renaissance portal with rectangular decorated stone frame with rods turned inwards at the bottom. The northern façade is perfectly concatenated with the southern one; it reproduces the portal with Renaissance-type profile, however here the windows are missing. The façades of the church are articulated with slightly stepwise abutments, which logically follow the internal supporting elements of the vaults, *i.e.* three along each side of the nave and one in each of the corners of the chancel, except the northern side of the latter, where they are replaced by the vestry.

The church from Tărpiu is a monument characterising the transition from the Gothic to the Renaissance styles that is remarkable by the precision of the architectural, sculptural and pictural details.

Research work inside the present-day church allowed us to draw a coherent and inedited picture on the construction activities in Tărpiu from the end of the XIIIth century to the first decades of the XVIth century. The stratigraphic situation revealed by the current investigations in the chancel and the nave of the present-day monument has documented intense constructing activities in this space spanning the whole Middle Ages.

The investigations on the chancel evidenced two phases prior to the construction of the current monument, recognized due to the identified *in situ* foundations that belong to some older buildings.

http://cimec.ro / http://complexulmuzealbn.ro

The first phase is represented by a chancel ending with an apse identified based on the *in situ* foundation. It was not possible to recognize the blueprint of this first church that has functioned on the site of the current monument, because the only remaining vestiges are represented by the foundation of this chancel with a semicircular ending. The foundation is preserved fully only along the eastern side (semicircular apse) and partly along the northern one, being cross-cut by a construction representing the second phase in the construction activities from the church in Tărpiu. This is the first churches choir that worked here.

The second phase in the building activities from Tărpiu is represented by a rectangular chancel, which has been already mentioned, proved by the *in situ* identified foundation. The foundations of the rectangular chancel enclose the semicircular foundation intersecting it along the southern and northern sides. The southern side of this second phase chancel is leaning against the foundation of the southern side of the current chancel, while the northern side is partly overlapped by the foundation of the current chancel.

It is worthy to mention that we have identified also a fragment of the altar table corresponding to this second phase; it consists of a masonry piece consisting of broken stone embedded in mortar that overlays a small portion of the foundation of the semicircular apse. We have also identified the stepping level of this second, rectangular chancel: two fragments of brick flooring have been identified along the northern and southern sides of the rectangular chancel.

Within the current vestry, we have also identified the in situ foundation of the old vestry, corresponding to the second phase. When we have drawn the outline of the church with rectangular chancel, we could notice that this second phase is represented by a hall-type church consisting of a rectangular chancel, a vestry along the northern side and a single nave. The foundation walls of this nave are, at their turn, leaning agains the foundations of the current nàve. They have been identified on small distances, in two of the sections through the present-day nave; however, the imprint of the ditch used for their systematic demolishing could be followed. The western wall of this second church could not be identified; it probably is located in the area of the pillars that support the current rostrum (an area disturbed during its construction). This older church had a vaulted rectangular chancel. In the south-eastern corner and in its southern median side, *in situ* stones were identified, which probably represented the bases of some columns.

The chronological assignment of this construction was possible due to the fact that the thin mortar layer on one of these stony bases (the one already mentioned from the median area of the southern side of the chancel) contained a coin minted in Ragusa after 1372-1421; the coin could have been placed there when the rectangular chancel was built. We can state, accordingly, that this second church was erected in the last decades of the XIVth century.

The investigations in the inner space of the current church evidenced that the stratigraphy is disturbed by several successive burials that took place in both the nave and the chancel of the present-day monument. In spite of that, their oldest level could be identified; it is represented by dislocated, slightly deepened into the clay tombs, preserving fragments of human bones and wood rests but only very rarely whole skeletons in anatomic position. In the few locations where undisturbed skeletons could be identified, no archaeological material was present that would have allowed dating these burials. This situation is the result of the numerous successive burials and of the intense construction activities in this place.

During the construction works of the present-day monument, fragments from older walls of the second phase have been preserved in the area of the triumphal arch.

Archaeological research conducted outside the church have provided information on its fortification system and on the stratigraphy of the area under study. The investigated sections allowed us to outline the plan of the stone enclosure; thus, it can be stated that, following the local particularities of the ground, the construction is relatively oval in shape, and it gets very close to the south-western corner of the present-day church. The studied sections along the southern side of the monument have permitted the *in situ* identification of the foundations of the enclosing walls.

Additionally, investigations in the area of the current tower, located on the northern side of the precincts allowed identifying rests of some previous stages of the fortifications system. One of the oldest buildings in the area of the current tower is represented by a 7,50 m. long rectangular construction with abutments that is overlapped by the south-eastern corner of the above-mentioned tower and cross-cut by the precinct wall. We have *in situ* identified foundations of this building. Even if its northern side is cross-cut by the precinct wall, we could determine a 4 m. thickness for the width of the construction.

http://cimec.ro / http://complexulmuzealbn.ro

1

3

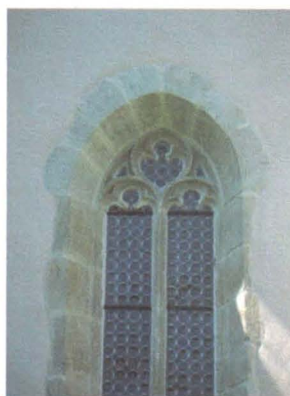
2

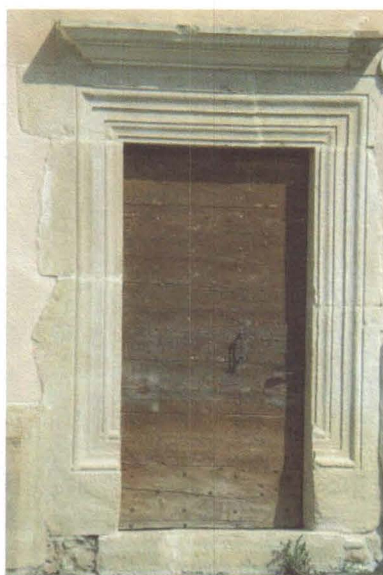
4

5

6

7

Pl. 1. Tărpiu - biserica gotică după restaurare.

http://cimec.ro / http://complexulmuzealbn.ro

1

2

3

4

5

Pl. 2. Tărpiu - imagini din timpul săpăturilor arheologice în corul bisericii.

http://cimec.ro / http://complexulmuzealbn.ro

1

2

4

3

5

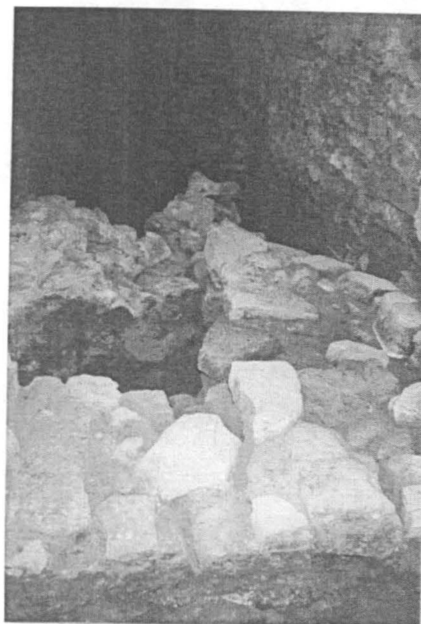
Pl. 3. Tărpiu - imagini din timpul săpăturilor arheologice în corul bisericii.

http://cimec.ro / http://complexulmuzealbn.ro

1

2

4

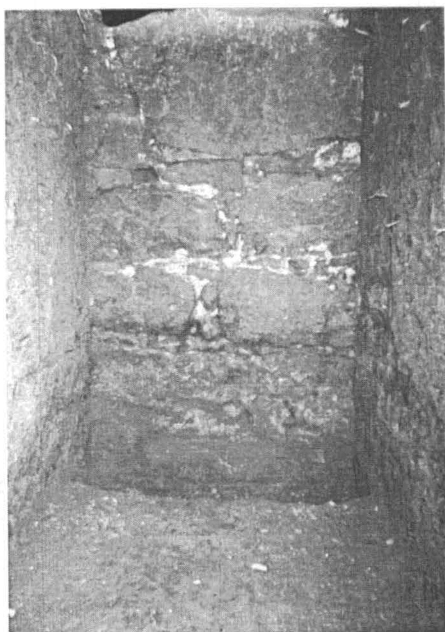

3

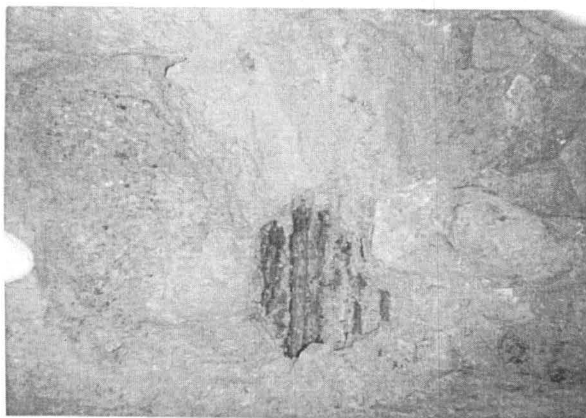

6

5

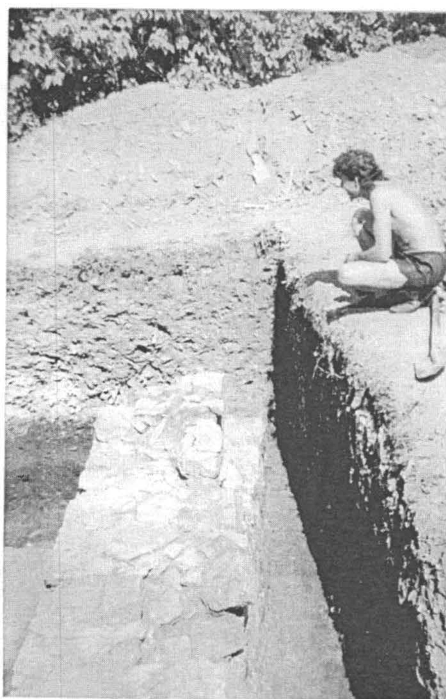
Pl. 4. Aspecte din cercetările arheologice din interiorul bisericii.

http://cimec.ro / http://complexulmuzealbn.ro

1

2

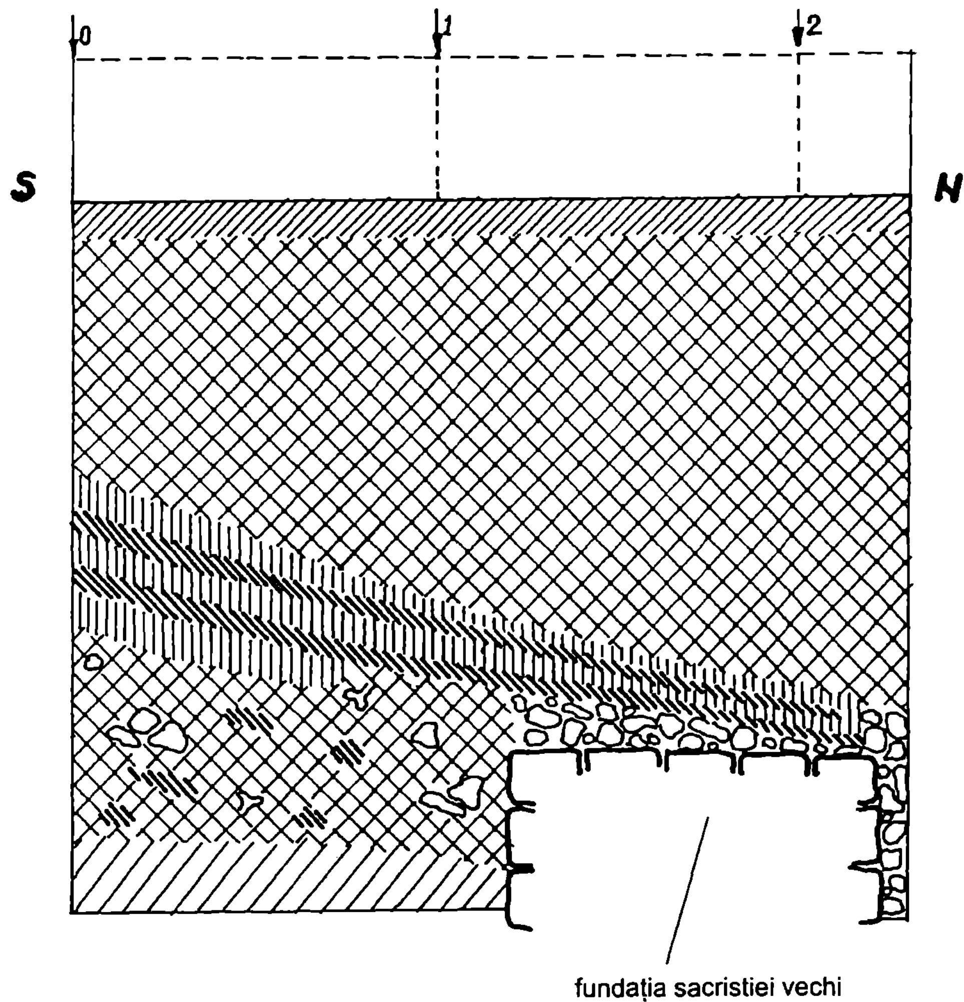

4

3

5

Pl. 5. Tărpiu - săpături din exteriorul bisericii.

http://cimec.ro / http://complexulmuzealbn.ro

pardosea, placă de ciment

umplutură

pământ negru

mortar

pământ negru cu piatră, oase umane, mortar

lut

moloz

Profilul vestic al secțiunii din sacristie

Pl. 6. Profilul vestic al secţiunii din sacristie.

http://cimec.ro / http://complexulmuzealbn.ro

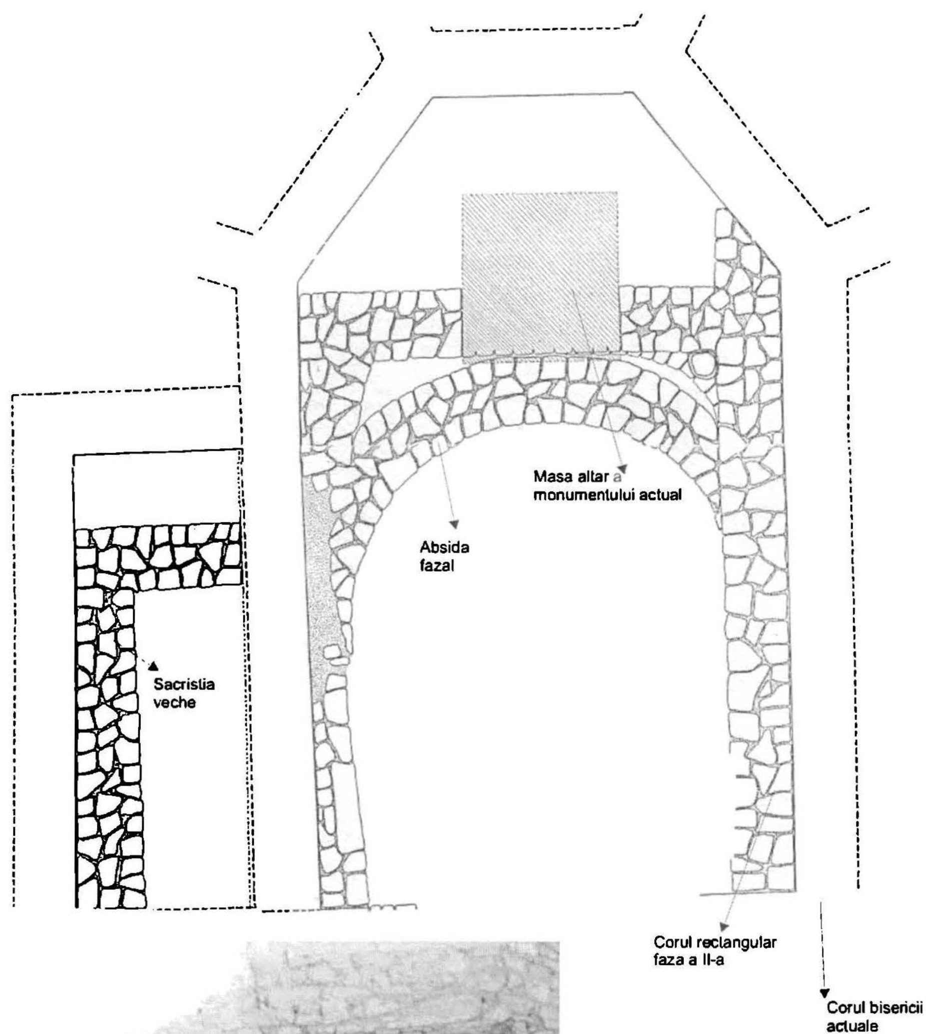

Fig. 1

Fig. 2

Pl. 7. Planul fazelor constructive ale corului.

http://cimec.ro / http://complexulmuzealbn.ro

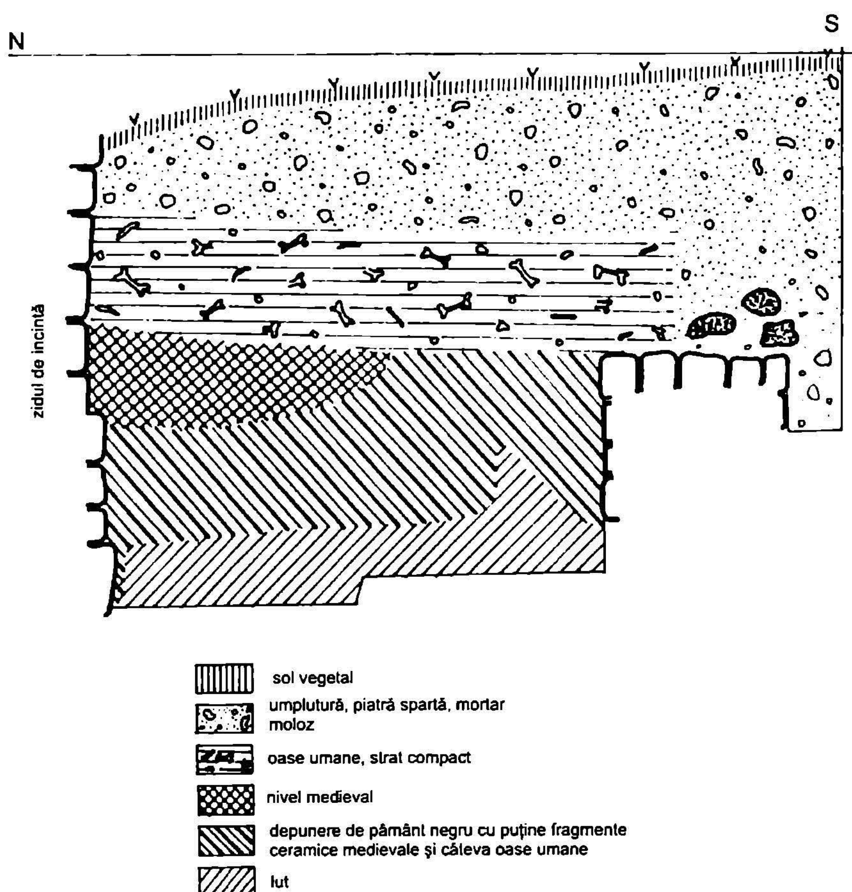

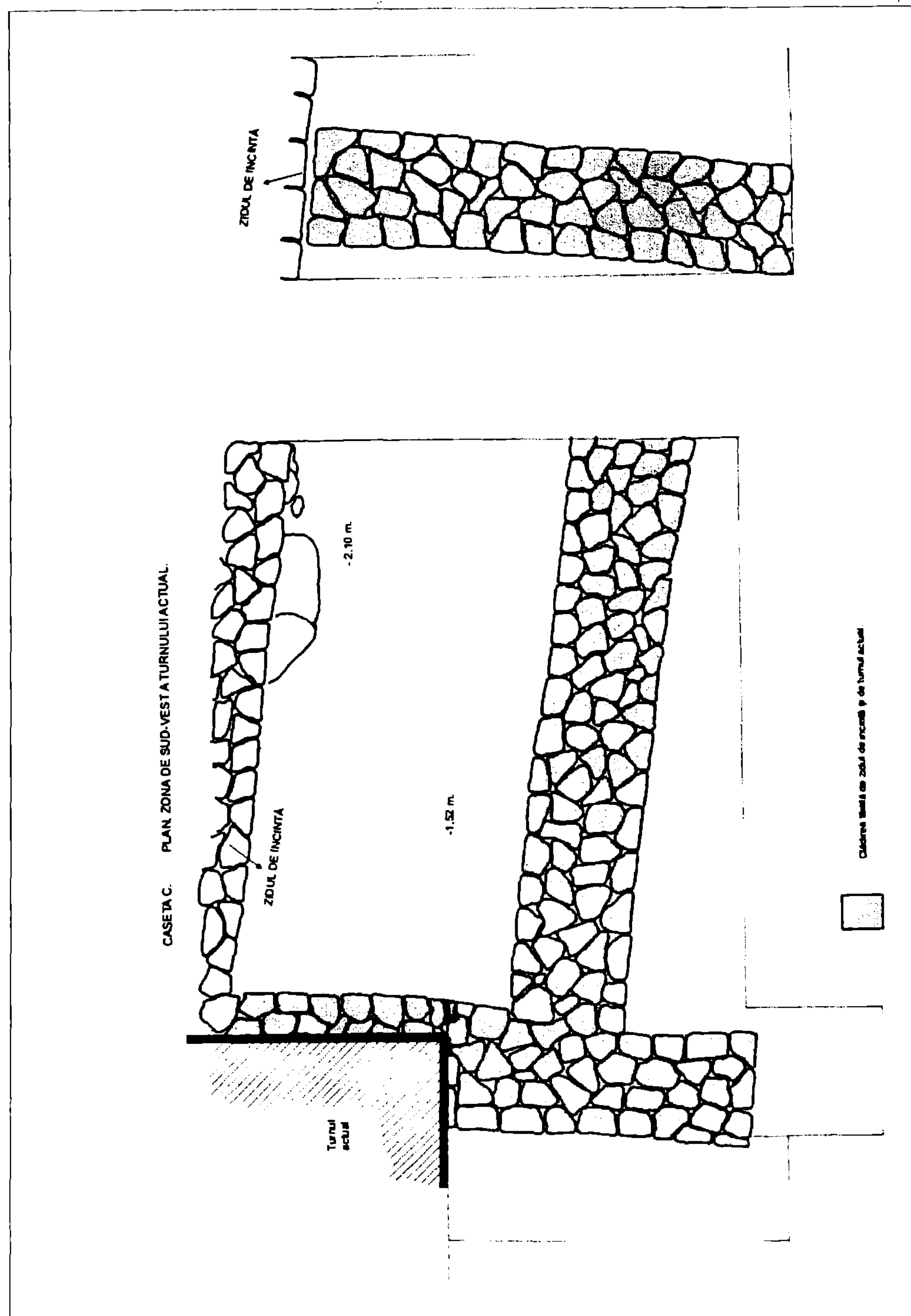
Fig.1

Denar, emis la Ragusa între 1372–1421 (determinare, Francisc Pap). Fig. 2

Pl. 8.

http://cimec.ro / http://complexulmuzealbn.ro

Pl. 9. Planul secţiunilor din turn.

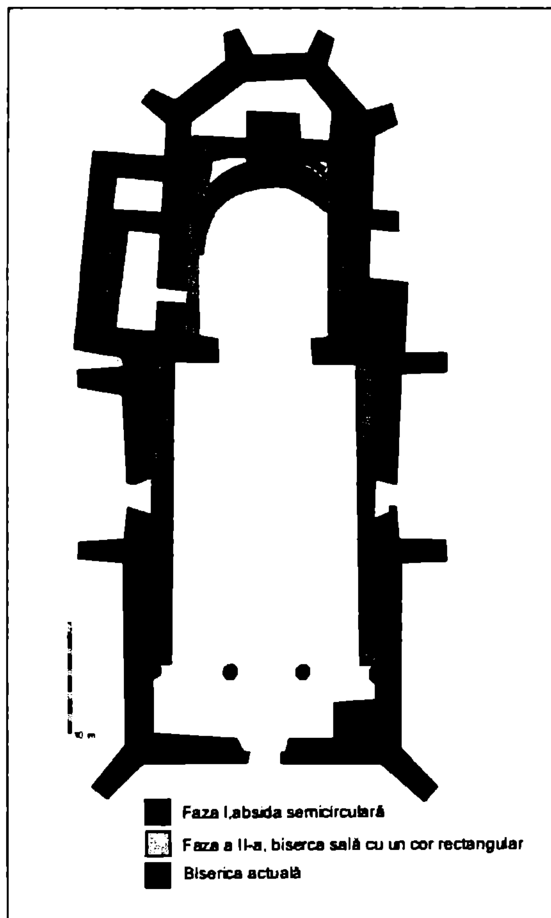

Fig. 1

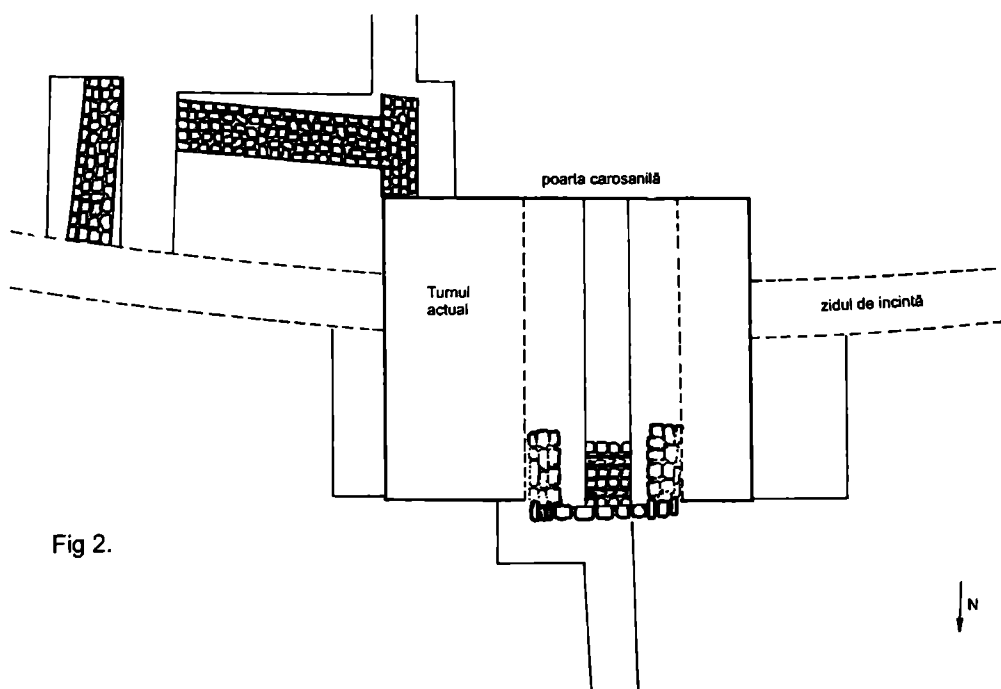
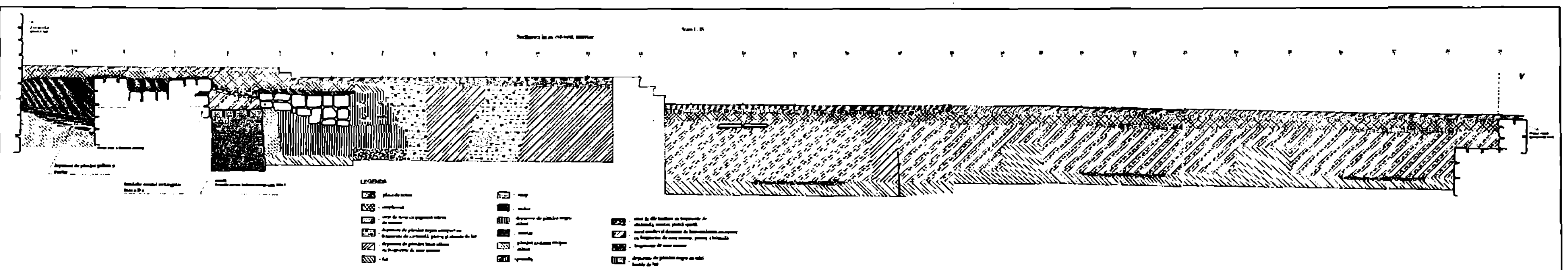
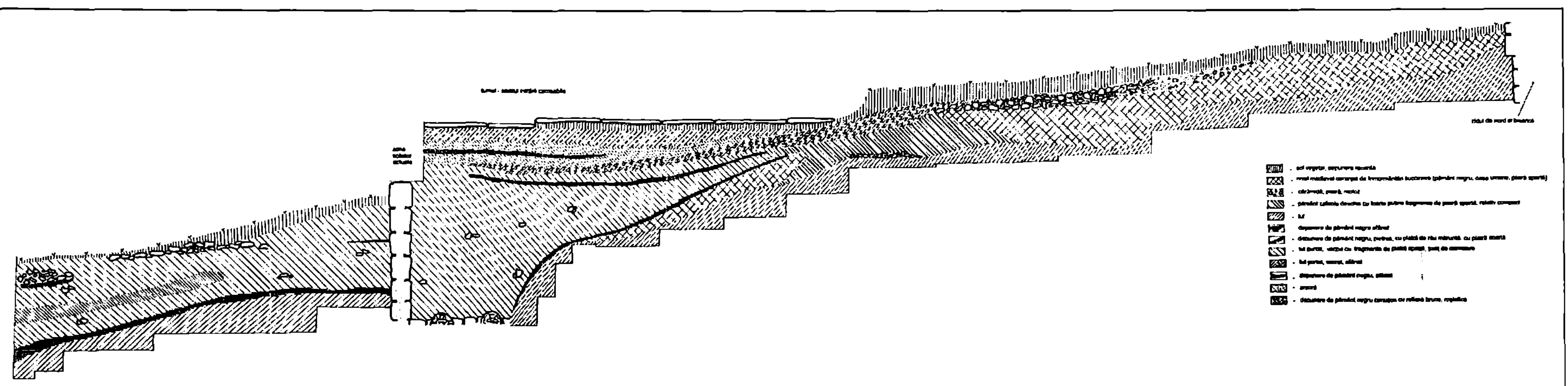

Fig 2.

Pl. 10. Plan de ansamblu cu marcarea fazelor constructive.

http://cimec.ro / http://complexulmuzealbn.ro

Pl. 11. Planul profilelor secţiunilor prin navă (1) şi pe latura de nord a bisericii (2).

http://cimec.ro / http://complexulmuzealbn.ro

http://cimec.ro / http://complexulmuzealbn.ro